

Секція Право	
УДК 341.241.8:347.426.6-047.72,,1980”	
Дата першого надходження статті до видання	2026-02-21
Дата прийняття статті до друку після рецензування	2026-03-20
Дата публікації/оприлюднення	2026-03-30

ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ТА ПРИНЦИП ПЕРЕДБАЧУВАНOSTI У ВІДЕНСЬКІЙ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ДОГОВОРИ МІЖНАРОДНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ 1980 РОКУ

Мануїлова Катерина Вікторівна

к. ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного та
європейського права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-3066-4900>

Стаття присвячена дослідженню відшкодування збитків та принципу передбачуваності у Віденській конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року. Актуальність теми зумовлена активним розвитком міжнародної торгівлі та зростанням кількості транскордонних договірних відносин, у межах яких важливого значення набуває належне виконання сторонами своїх договірних зобов'язань. Відзначено, що порушення договору міжнародної купівлі-продажу товарів може спричинити значні майнові втрати для сторін, що обумовлює необхідність існування ефективного механізму правового захисту та справедливого відшкодування збитків. Встановлено, що особливе місце у системі засобів правового захисту, передбачених Віденською конвенцією, займає принцип передбачуваності збитків, який визначає межі відповідальності сторін та забезпечує баланс інтересів продавця і покупця. Наголошено на значенні цього принципу, який полягає у запобіганні надмірній відповідальності сторін та забезпеченні стабільності міжнародного комерційного обороту.

Звернута увага на положення статті 74 Віденської конвенції, які спрямовані на уніфікацію підходів до визначення та компенсації збитків у міжнародній купівлі-продажу товарів, що має важливе значення для однакового застосування норм Конвенції судами та міжнародними комерційними арбітражами різних держав. Акцентовано увагу на принципі передбачуваності, який тісно пов'язаний із принципом добросовісності, обов'язком сторін діяти розумно та вживати заходів для мінімізації можливих збитків.

Зроблено висновок, що у сучасних умовах міжнародної економічної інтеграції та розвитку договірної практики дослідження особливостей відшкодування збитків і меж відповідальності сторін відповідно до Віденської конвенції набуває не лише теоретичного, а й значного практичного значення для забезпечення ефективного захисту прав учасників міжнародних торговельних відносин.

Ключові слова: договір міжнародної купівлі-продажу товарів, Віденська конвенція ООН 1980 року, відшкодування збитків, принцип передбачуваності, цивільно-правова відповідальність, засоби правового захисту, принцип добросовісності, розумна особа.

Damages and the Principle of Foreseeability in the 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods

Manuilova Kateryna Viktorivna

Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International and European Law

National University "Odesa Law Academy"

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-3066-4900>

The article is devoted to the study of damages compensation and the principle of foreseeability under the 1980 United Nations Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods. The relevance of the topic is due to the active development of international trade and the growing number of cross-border contractual relations, within which the proper performance of contractual obligations by the parties acquires particular importance. It is noted that a breach of an international sales contract may cause significant financial losses to the parties, which necessitates the existence of an effective mechanism of legal protection and fair compensation for damages. It has been established that a special place within the system of remedies provided for by the Vienna Convention is occupied by the principle of foreseeability of damages, which determines the limits of the parties' liability and ensures a balance of interests between the seller and the buyer. The significance of this principle is emphasized, as it prevents excessive liability of the parties and contributes to the stability of international commercial transactions.

Attention is drawn to the provisions of Article 74 of the Vienna Convention, which are aimed at unifying approaches to the determination and compensation of damages in international sales of goods, thereby ensuring the uniform application of the Convention's rules by courts and international commercial arbitral tribunals of different states. Particular attention is paid to the principle of foreseeability, which is closely connected with the principle of good faith, the duty of the parties to act reasonably, and the obligation to take measures to mitigate potential damages.

It is concluded that, under the modern conditions of international economic integration and the development of contractual practice, the study of the peculiarities of damages compensation and the limits of the parties' liability in accordance with the Vienna Convention acquires not only theoretical but also significant practical importance for ensuring the effective protection of the rights of participants in international trade relations.

Keywords: *contract for the international sale of goods, 1980 UN Vienna Convention, damages compensation, principle of foreseeability, civil liability, legal remedies, principle of good faith, reasonable person.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку міжнародної торгівлі договір міжнародної купівлі-продажу товарів є одним із ключових інструментів регулювання комерційних відносин між суб'єктами різних держав. Водночас зростання обсягів транскордонних операцій підвищує ризики невиконання або неналежного виконання договірних зобов'язань, що призводить до виникнення спорів щодо відшкодування збитків.

Однією з найбільш складних проблем у цій сфері є визначення меж цивільно-правової відповідальності сторін та критеріїв компенсації завданих збитків. Особливу увагу привертає принцип передбачуваності, закріплений у Віденській конвенції ООН 1980 року, який обмежує відшкодування лише тими збитками, які могли бути передбачені сторонами на момент укладення договору.

Проблема полягає у неоднозначності тлумачення та застосування принципу передбачуваності у судовій та арбітражній практиці, що створює ризик правової невизначеності у міжнародних комерційних відносинах. Крім того, потребує подальшого дослідження співвідношення цього принципу з іншими елементами відповідальності, зокрема з обов'язком сторін мінімізувати збитки та забезпечити належне виконання договірних зобов'язань.

Таким чином, актуальною є необхідність комплексного аналізу механізму відшкодування збитків у поєднанні з принципом їх передбачуваності у Віденській конвенції 1980 року з метою формування більш уніфікованого та передбачуваного підходу до вирішення міжнародних комерційних спорів.

Метою статті є дослідження відшкодування збитків та принципу передбачуваності у Віденській конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року.

Аналіз наукових публікацій. Питанням аналізу Віденської конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року, відшкодування збитків та міжнародного приватного права зверталися такі українські науковці як: Гуменчук А.М. [1], Довгерт А.С. [2], Дерев'янка Б.В. [3], Ісакова В.М. [4], Олексин І. І., Кисіль Т. В. [5], Щокіна О.О. [6] та інші.

Виклад основного матеріалу. Віденська конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року (далі CISG) є одним із найважливіших міжнародних інструментів у сфері уніфікації приватноправових норм, що регулюють міжнародну торгівлю [7]. Вона встановлює єдині правила щодо укладення, виконання та наслідків порушення договорів міжнародної купівлі-продажу товарів, забезпечуючи передбачуваність та стабільність комерційних відносин між суб'єктами різних правових систем. Центральне місце в системі засобів правового захисту Конвенції займає інститут відшкодування збитків, який застосовується як універсальний механізм компенсації у разі порушення договірних зобов'язань.

Згідно з загальними положеннями CISG, порушення договору може мати різні форми: невиконання зобов'язання, неналежне виконання, прострочення поставки, передача товару неналежної якості або невідповідного асортименту, а також інші дії чи бездіяльність, що суперечать умовам договору. Усі ці випадки формують підстави для застосування засобів правового захисту (*remedies*), передбачених Конвенцією, серед яких особливе значення має саме відшкодування збитків.

Варто підкреслити, що Конвенція виходить із функціонального підходу до поняття порушення договору, не обмежуючи його лише винними діями сторони. Відповідальність у межах CISG здебільшого має безвинний (об'єктивний) характер, який означає, що для виникнення права на захист достатньо самого факту невідповідності виконання умовам договору. Наприклад, прострочення поставки виникає незалежно від причин такого прострочення, якщо інше не передбачено договором або не впливає з обставин форс-мажору.

Невиконання зобов'язання охоплює ситуації, коли сторона повністю не здійснює передбачених договором дій, зокрема не здійснює поставку товару або не здійснює оплату. Неналежне виконання, у свою чергу, включає випадки часткового виконання або виконання, що не відповідає встановленим умовам щодо кількості, якості, упаковки, маркування чи інших істотних характеристик товару. Особливої уваги набуває передача товару неналежної якості, оскільки вона може істотно порушувати баланс інтересів сторін та впливати на можливість подальшого використання товару у господарській діяльності покупця.

Окрему категорію становить порушення, пов'язане з невідповідністю товару умовам договору, яке може мати як явний, так і прихований характер. У таких випадках

істотне значення має своєчасне виявлення недоліків та їх належна фіксація, оскільки це безпосередньо впливає на можливість реалізації прав покупця, зокрема вимоги про заміну товару, усунення недоліків або зменшення ціни.

Крім того, CISG враховує також інші форми порушення договору, які не завжди мають матеріальний характер, але істотно впливають на виконання зобов'язань, наприклад порушення обов'язку щодо повідомлення, співпраці між сторонами або надання необхідної інформації для належного виконання договору.

Усі зазначені види порушень утворюють комплексну систему підстав для застосування засобів правового захисту (*remedies*), передбачених Конвенцією. До таких засобів належать вимога про виконання в натурі, розірвання договору, зменшення ціни, усунення недоліків, а також відшкодування збитків як універсальний компенсаційний механізм. Саме відшкодування збитків виступає найбільш загальним та гнучким інструментом захисту, який може застосовуватися незалежно від конкретної форми порушення та спрямований на відновлення майнової рівноваги сторін.

Відшкодування збитків у розумінні CISG має компенсаційний характер і спрямоване на відновлення майнового становища потерпілої сторони до того стану, в якому вона перебувала б за належного виконання договору. Відповідно до статей 74-77 Конвенції, збитки охоплюють як реальні втрати (*damnum emergens*), так і упущену вигоду (*lucrum cessans*). Такий підхід відображає загальноновизнаний у міжнародному приватному праві принцип повного відшкодування шкоди, однак із певними обмеженнями, що забезпечують справедливий баланс інтересів сторін та запобігають надмірному фінансовому навантаженню на сторону, яка порушила договір.

Зокрема, стаття 74 CISG встановлює базову формулу визначення розміру збитків, відповідно до якої компенсація не може перевищувати втрати, включаючи упущену вигоду, які сторона-порушник передбачала або повинна була передбачити як можливий наслідок порушення договору на момент його укладення. Саме ця норма закріплює принцип передбачуваності (*foreseeability rule*), який виконує функцію обмеження договірної відповідальності та водночас забезпечує передбачуваність комерційних ризиків у міжнародній торгівлі [7].

Принцип передбачуваності має глибоке історичне коріння та походить із англійського прецедентного права, зокрема справи *Hadley v Baxendale (1854)*, яка стала класичною основою для сучасного підходу до обмеження договірних збитків. У цьому рішенні суд сформулював фундаментальне правило, відповідно до якого сторона, що порушила договір, не несе відповідальності за такі збитки, які не могли бути розумно передбачені як такі, що виникнуть у звичайному перебігу подій, або які не були доведені до її відома як особливі обставини під час укладення договору [8].

Фактичні обставини справи полягали у затримці доставки пошкодженого валу до млина. Позивач вимагав відшкодування втраченої вигоди через зупинку виробництва, однак відповідач (перевізник) не був проінформований про те, що затримка призведе до повної зупинки роботи підприємства. Суд дійшов висновку, що такі збитки не є передбачуваними у звичайному перебігу комерційних відносин, а отже не підлягають компенсації. Саме ця справа заклала поділ збитків на «звичайні» (що виникають природно з порушення договору) та «особливі» (які залежать від специфічних обставин, відомих сторонам).

З часом сформовані у *Hadley v Baxendale* підходи були сприйняті багатьма правовими системами та стали основою для міжнародної уніфікації правил про договірну відповідальність. У процесі розробки Віденської конвенції 1980 року принцип передбачуваності був спеціально включений до статті 74 CISG як компроміс між різними правовими традиціями – насамперед між англо-американською системою, де цей підхід

уже був усталеним, і континентальним правом, яке традиційно надавало ширші можливості для відшкодування збитків.

У контексті CISG цей принцип набув більш узагальненого та уніфікованого характеру. Він застосовується не лише до «особливих» збитків, але до будь-яких втрат, включно з упущеною вигодою, за умови, що вони були або могли бути передбачені стороною-порушником на момент укладення договору. Таким чином, Конвенція фактично розширила сферу застосування принципу передбачуваності, зробивши його універсальним критерієм обмеження відповідальності у міжнародній купівлі-продажу товарів.

Важливо також, що в межах CISG даний принцип тлумачиться не формально, а з урахуванням сучасних комерційних реалій. Міжнародні суди та арбітражі при застосуванні статті 74 Конвенції враховують не лише пряме повідомлення сторін про можливі ризики, але й загальновідомі особливості певних галузей торгівлі, стандартні комерційні практики, а також професійний рівень учасників обороту. Це означає, що передбачуваність у сучасному розумінні є більш гнучкою та контекстною категорією, ніж у первинній англійській доктрині XIX століття.

Аналізуючи дану справу *Hadley v Baxendale*, можна вважати, що вона стала історичним фундаментом, на якому було побудовано сучасну концепцію обмеження договірної відповідальності, а Віденська конвенція 1980 року трансформувала цей підхід в універсальний міжнародний стандарт, що забезпечує єдність та передбачуваність у сфері міжнародної купівлі-продажу товарів.

Його сутність полягає в тому, що сторона не несе відповідальності за непрогнозовані або надмірно віддалені наслідки свого порушення, якщо такі наслідки не могли бути розумно передбачені на момент укладення договору. Це означає, що оцінка збитків здійснюється не ретроспективно, а з урахуванням інформації, доступної сторонам *ex ante*, тобто до моменту виникнення порушення [9].

У міжнародній арбітражній та судовій практиці принцип передбачуваності застосовується досить широко. Наприклад, у рішеннях арбітражних інституцій підкреслюється, що достатнім є не фактичне знання всіх можливих наслідків, а обґрунтована можливість їх передбачення розумною особою у подібних комерційних умовах. Враховуються такі фактори, як характер договору, професійний рівень сторін, комерційна практика, а також специфічні умови ринку.

Важливим є також те, що CISG не встановлює обмеження щодо типу збитків, які можуть бути відшкодовані, але одночасно обмежує їх обсяг через критерій передбачуваності. Це дозволяє поєднати принцип повного відшкодування з економічною доцільністю та справедливістю у розподілі ризиків між сторонами.

Окрім статті 74, важливу роль відіграє стаття 77 CISG, яка встановлює обов'язок потерпілої сторони вживати розумних заходів для зменшення збитків (*mitigation of damages*). Невиконання цього обов'язку може призвести до зменшення суми компенсації, що додатково обмежує відповідальність і стимулює добросовісну поведінку сторін у договірних відносинах.

Суттєве значення має також взаємозв'язок принципу передбачуваності з іншими положеннями Конвенції, оскільки він не функціонує ізольовано, а є частиною загальної системи договірної відповідальності, закріпленої в CISG. У першу чергу цей принцип тісно переплітається з принципом добросовісності, який хоч і не сформульований у вигляді окремої універсальної статті Конвенції, однак впливає з її змісту та загальної логіки регулювання міжнародної купівлі-продажу товарів [7].

Принцип добросовісності в контексті CISG розуміється як вимога до сторін діяти чесно, сумлінно та розумно протягом усього договірного процесу – від стадії переговорів і укладення договору до його виконання та врегулювання спорів. Він передбачає, що

сторони повинні враховувати не лише власні інтереси, але й обґрунтовані інтереси контрагента, уникати зловживання правами та діяти у спосіб, який відповідає звичайній комерційній практиці.

Саме через призму принципу добросовісності здійснюється оцінка того, чи були певні збитки передбачуваними для сторони-порушника. Наприклад, якщо одна зі сторін під час переговорів була поінформована про особливі комерційні цілі іншої сторони (наприклад, перепродаж товару на конкретному ринку або використання у виробничому процесі з жорсткими строками), то в разі порушення договору такі наслідки можуть вважатися передбачуваними. Таким чином, добросовісність фактично розширює або конкретизує зміст критерію передбачуваності, пов'язуючи його з фактичним інформаційним обміном між сторонами.

Важливим елементом системи відповідальності є також стаття 77 CISG, яка закріплює обов'язок сторони, що зазнала порушення договору, вживати розумних заходів для зменшення збитків (*duty to mitigate damages*). Цей обов'язок означає, що потерпіла сторона не може пасивно накопичувати збитки з метою їх подальшого відшкодування, а повинна діяти активно та розумно для мінімізації негативних наслідків порушення.

До таких заходів може належати, наприклад, оперативна закупівля замінного товару на ринку у разі непоставки, перепродаж отриманого товару, який не відповідає умовам договору, або використання інших економічно обґрунтованих дій для зменшення фінансових втрат. Якщо сторона не виконує цей обов'язок, це безпосередньо впливає на розмір компенсації – суд або арбітраж може зменшити суму відшкодування на ту частину збитків, яких можна було б уникнути при належній поведінці потерпілої сторони.

Таким чином, принцип передбачуваності, принцип добросовісності та обов'язок мінімізації збитків утворюють взаємопов'язану систему обмежень і критеріїв, що регулюють відповідальність у межах CISG. Вони забезпечують не лише компенсаційну функцію відшкодування збитків, але й стимулюють сторони до розумної, добросовісної та економічно ефективної поведінки у міжнародних договірних відносинах.

У результаті система відповідальності за Конвенцією набуває комплексного характеру, в якому поєднуються принцип повного відшкодування шкоди та низка коригуючих механізмів, що обмежують її розмір і спрямовані на забезпечення справедливого балансу інтересів сторін міжнародного договору купівлі-продажу товарів. Така конструкція відповідальності дозволяє одночасно забезпечити ефективний захист порушених прав кредитора та уникнути покладення на боржника надмірного або економічно непропорційного тягаря відповідальності. Взаємодія принципу передбачуваності, обов'язку мінімізації збитків та загальних засад добросовісності формує гнучку, але водночас стабільну систему правового регулювання, яка враховує реалії міжнародного комерційного обороту [7]. Саме завдяки такому підходу Віденська конвенція 1980 року забезпечує уніфіковані та передбачувані правила відшкодування збитків, сприяючи розвитку довіри між учасниками міжнародної торгівлі та підвищенню ефективності договірних відносин.

Висновки. Інститут відшкодування збитків у Віденській конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року є одним із ключових елементів механізму правового захисту сторін договору. Його основною метою є відновлення майнового становища потерпілої сторони та забезпечення справедливого розподілу наслідків порушення договірних зобов'язань.

Принцип передбачуваності, закріплений у статті 74 CISG, виконує функцію основного обмежувача розміру відповідальності за збитки. Його зміст полягає в тому, що відшкодуванню підлягають лише ті втрати, які сторона-порушник передбачала або

повинна була передбачити на момент укладення договору як можливий наслідок його порушення. Це дозволяє уникнути надмірного фінансового навантаження на боржника та забезпечує баланс інтересів учасників міжнародного комерційного обороту.

Принцип передбачуваності тісно пов'язаний із принципом добросовісності та обов'язком сторін вживати заходів для зменшення збитків. У сукупності ці елементи формують комплексну систему обмеження договірної відповідальності, яка забезпечує її справедливий та економічно обґрунтований характер.

Конвенція поєднує принцип повного відшкодування шкоди з низкою коригуючих механізмів, що дозволяє досягти оптимального балансу між інтересами кредитора та боржника. Такий підхід сприяє підвищенню правової визначеності, передбачуваності комерційних ризиків і стабільності міжнародних торговельних відносин.

Отже, Віденська конвенція 1980 року створює ефективну та уніфіковану модель регулювання відшкодування збитків у міжнародній купівлі-продажу товарів, у якій принцип передбачуваності відіграє центральну роль у забезпеченні справедливості, рівноваги та правової визначеності.

Список використаної літератури:

1. Гуменчук А.М. Принцип добросовісного виконання договорів у міжнародному приватному праві. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3398/>
2. Міжнародне приватне право: науково-практичний коментар закону / за ред. А.С. Довгерта. Х. : ТОВ «Одісей». 2008. 352 с.
3. Деревянко Б.В. Питання невиконання договору міжнародної купівлі-продажу товарів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С. 106-108.
4. Ісакова В.М. Порушення принципів добросовісності й автономії волі як підстава для притягнення до відповідальності за Віденською конвенцією ООН «Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів»: доктринальний підхід. *Альманах міжнародного права*. В. 17. С. 115-122. URL: <https://www.inlawalmanac.mgu.od.ua/v17/15.pdf>
5. Олексин І. І., Кисіль Т. В. Окремі аспекти укладання договорів міжнародної купівлі-продажу. *Підприємництво і торгівля*. 2019. № 25. URL: <https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/DOI/2522-1256-2019-25-09.pdf>
6. Щокіна О.О. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. у контексті права, застосовного до зовнішньоекономічних контрактів. *Юридичний науковий електронний журнал* № 11. 2024. URL: https://www.lsej.org.ua/11_2024/49.pdf. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/47>
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text
8. Hadley v Baxendale. 1854. URL: <https://www.lawteacher.net/cases/hadley-v-baxendale.php>
9. Schlechtriem, P., Schwenger, I. (eds.) Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG). Oxford University Press. 2016. URL: <https://global.oup.com/academic/product/slechtriem-and-schwenger-commentary-on-the-un-convention-on-the-international-sale-of-goods-cisg-9780198868675?cc=de&lang=en&>

1. Gumenchuk A.M. The principle of good faith performance of contracts in international private law. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3398/>

2. International private law: scientific and practical commentary on the law / edited by A.S. Dovgerta. Kh.: OOO "Odyssey". 2008. 352 p.
3. Derevyanko B.V. The issue of non-performance of a contract for the international sale of goods. Comparative and analytical law. 2014. No. 1. P. 106-108.
4. Isakova V.M. Violation of the principles of good faith and autonomy of will as a basis for liability under the UN Vienna Convention "On Contracts for the International Sale of Goods": a doctrinal approach. Almanac of International Law. V. 17. P. 115-122. URL: <https://www.inlawalmanac.mgu.od.ua/v17/15.pdf>
5. Oleksyn I. I., Kysil T. V. Certain aspects of concluding international sales contracts. Entrepreneurship and trade. 2019. No. 25. URL: <https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/DOI/2522-1256-2019-25-09.pdf>
6. Shchokina O. O. UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods of 1980 in the context of the law applicable to foreign economic contracts. Legal Scientific Electronic Journal No. 11. 2024. URL: https://www.lsej.org.ua/11_2024/49.pdf. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/47>
7. United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods of 11 April 1980 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text
8. Hadley v Baxendale. 1854. URL: <https://www.lawteacher.net/cases/hadley-v-baxendale.php>
9. Schlechtriem, P., Schwenger, I. (eds.) Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG). Oxford University Press. 2016. URL: <https://global.oup.com/academic/product/schlechtriem-and-schwenger-commentary-on-the-un-convention-on-the-international-sale-of-goods-cisg-9780198868675?cc=de&lang=en&>